
RECENZE A ANOTACE

JURMAN, Olin; SKOTAL, Jiří

Vlastizrádce. Osobní spis. Nejhorší porážka československé rozvědky

► Praha: Brána, 2018. 400 s.

Tento červenec uplynulo šedesát let od jedné z největších afér Zpravodajské služby Generálního štábu Československé lidové armády (ZS GŠ ČSLA), která silně poznamenala činnost vojenské rozvědky a způsobila v ní silné personální změny. Dne 25. července 1959 došlo ke zběhnutí vojenského a leteckého přidělence ve Washingtonu pplk. Františka Tišlera, který dezertoval a požádal v USA o politický azyl. Tišler pro svou kontroverzi upoutává v posledních letech pozornost spíše novinářů než historické obce. Čestnou výjimkou mezi historiky byl v minulosti Pavel Žáček, který na dané téma napsal v roce 2004 odborný článek.¹

V roce 2018 vyšla v Nakladatelství Brána monografie, která si vytkla za cíl popsat Tišlerův zpravodajský život. Práce *Vlastizrádce. Osobní spis* s podtitulem *Nejhorší porážka československé rozvědky* s archivním materiálem na obálce se na první pohled tváří jako odborná práce. Pochází z pera Olina Jurmana, který není v dané problematice žádným nováčkem. Sám o sobě na obálce knihy uvedl, že je zpravodajský a výsadkový veterán.² Z knih, které napsal, můžeme jmenovat například trilogii *Dvojitý agent* či *Legionáři. Všechno bylo jinak*.

Jako spoluautor představené publikace je uveden Jiří Skotal, později se v textu na straně 7 dovídáme, že působil jako hlavní Jurmanův spolupracovník. Sám má na dané téma psát disertační práci a má disponovat bohatým osobním archívem. Jurmanovi měla dále pomáhat paní Zelinková, známý zpravodajec Miroslav

1 ŽÁČEK, Pavel. Agentem svobodného světa. Kariéra zpravodajského důstojníka Františka Tišlera. In: *Historie a vojenství* 53, 2004, č. 1, s. 92–107.

2 Srov. ABS, f. Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády – svazky (ZS/GŠ) OS-18754 ZSGŠ.

Pohlreich či Miloš Opluštil. Některá další svědectví měl Jurman čerpat i od dalších pamětníků z řad výsadkářů a zpravodajců.

Kniha samotná je strukturována – po krátkém věnování, poděkování, slově vypravěče a prologu – do sedmnácti kapitol. Každá má své motto, které někdy více, někdy méně výstižně charakterizuje danou kapitolu. Některé citáty pocházejí od klasiků jako Winston Churchill či Viktor Dyk. Jiná motta jsou naopak velmi expresivní. Například jedenáctá kapitola (s. 227), která mimo jiné popisuje Tišlerovy milostné eskapády, má motto: *Byl bych mnohem pobožnější, kdyby šlo modlit se ptákem*. Co se týče struktury díla, kapitoly mimo hlavní text obsahují ještě tzv. vhledy, které popisují události a osoby, o kterých je řeč v hlavním textu, ale zrovna nezapadají do běhu událostí. V podstatě se jedná o jakési vsuvky. Kniha má celkem třicet čtyři vhledů a tyto subkapitoly mají také své názvy.

Jak již bylo řečeno, Jurman se v tomto případě zaměřil na biografii známého agenta přeběhlíka Františka Tišlera. Na přebalu knihy udává: *Kniha je shrnujícím vyprávěním o mladém důstojníkovi Františku Tišlerovi, který byl jako stranická hvězda vybrán komunistickou rozvědkou k řízení buňky vojenské zpravodajské služby v USA*. O kousek dále přitom Jurman pokračuje: *[K]niha je otevřeným dokumentem o tom, jak neúspěšně bojovala špionážní centra proti sobě na tajné frontě studené války a jakými nevybíravými prostředky nutila vykonávat tajnou činnost vlastní špióny na cizím území...*

Kniha tak na 400 stranách sleduje Tišlerův život od narození až do smrti. Autor přitom nesleduje jen Tišlerův osud, ale snaží se jej vhodně zakomponovat do popisu fungování tehdejší ZS GŠ a vztahů s ostatními rozvědkami. V této souvislosti se Jurman snaží na začátku knihy zdůraznit fakt, že tehdejší vojenská rozvědka kladla větší důraz na stranickou příslušnost než na odbornou připravenost a profesní kvality rozvědků. Tomuto tématu v podstatě věnoval celou první kapitolu. Dalších patnáct kapitol představuje stěžejní část práce, a sice Tišlerovu kariéru ve funkci vojenského a leteckého přidělence ve Washingtonu, kterou zastával v letech 1955–1959. Zdůrazňovány jsou různé Tišlerovy morální nedostatky, o čemž bude dále ještě řeč. Autor se zabývá i jinými zpravodajci (nejvíce prostoru v knize dostal zřejmě generál Racek³, který nad Tišlerem držel ochrannou ruku), či členy československého velvyslanectví ve Washingtonu. V této souvislosti je třeba říci, že Jurman sám říká, že jeho rukopis se stal obžalobou tehdejšího vojenského zpravodajského systému a jeho nekvalitních, někdy až bezcharakterních řídicích důstojníků (s. 14), což se prakticky v celé práci snaží doložit morálními poklesky, kariérismem a falešností rozvědků. Jako

3 Generál Antonín Racek byl v letech 1951–1959 náčelníkem ZS GŠ. Kvůli Tišlerově aféře byl z této pozice odvolán, degradován na vojína a propuštěn z ČSLA. Srov. ABS, f. Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády, č. j. 0014018 BF ZSGŠ (balíky, karton 231); tamtéž – svazky (ZS/GŠ) OS-2472 ZSGŠ. Srov. též MICHL, Jan. Oldřich Burda – náčelník vojenské rozvědky v letech 1960–1968. In: *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů* 4, 2010, č. 3, s. 91–99.

jedinou výjimku uvádí autor šifřanta Zelinku, o kterém už ve věnování (s. 6) hovoří jako o *jediném rovném člověku* v představované knize.

Až šestnáctá kapitola (s. 328–371) popisuje, a to takřka na minuty přesně, samotný Tišlerův útěk a Jurman ji prokládá kopiemi různých hlášení a popisy následků jeho činu. Obzvláště tato kapitola je precizně napsána a je zřejmé, že Jurman při této příležitosti musel prostudovat mnohé archivní materiály, například o personálních změnách v ZS GŠ po této události⁴ či osudu, který měl Tišlera čekat.⁵ Poslední kapitola knihy se ještě věnuje Tišlerovu životu po této události pod identitou Franka LAURENTA.

I přes fakt, že Jurmanovi se v celé práci neztrácí hlavní nit – zpravodajské hry –, je zde nutné zmínit, že velká část knihy popisuje spíše intimní život Tišlera a dalších aktérů. Často jsou přitom používány expresivní výrazy. Samotný obsah knihy tak dokázal hlavní autor sám charakterizovat na straně 19: *A protože náš antihrdina byl nejen vlastizrádce, ale také nadsamec, tak mi z toho vychází v některých částech skoro červená knihovna.*

Ačkoliv by se Tišlerův život dal jistě označit za divoký a bohémský, Jurman si vložene libuje v pikantních, až expresivních výrazech. O samotném Tišlerovi hovoří jako o *výlupkovi* (s. 12), *lamači ženských klínů* (s. 25), *velmistru Šoustalovi* (s. 241) či *sexuálním divochovi* (s. 267). Ne moc lichotivě se Jurman vyjadřuje i o Tišlerově ženě Adéle. Označil ji například jako *ne zrovna královnu krásy* (s. 25), *nepříjemně naducanou brejlatou koulařku* (s. 91) nebo jako *lítou saň* (s. 245). Autor rovněž používá pochybná přirovnání, například na straně 23: *až jednomu leze děda Mráz po zádech*, na straně 231: *jeho alibi bylo neprůstřelné i velkorážní kulovnicí*, či na straně 311: *každý s vyšším IQ než houpací kůň musí vidět...* Autor také často odkazuje na děj, o kterém se čtenář dočte až v dalších kapitolách, například na straně 29, 30, 35, 38, 57, 60, 128 a 265.

Jak již bylo zmíněno, primární pozornost je v knize věnována milostným avantýrám a pikantnostem. To obvykle souvisí i s domyšlením dialogů. Jurman tak z několika informací často skládá celé rozhovory a popisy událostí. Pravda je, že ačkoliv „vyprávění“ daných situací bývá obvykle velmi čtivé, je zřejmé, že autor nemůže v drtivé většině případů znát celé příběhy tak, jak je popisuje. Tento styl práce prostupuje celou knihou. Jako příklad můžeme uvést Tišlerovu první cestu do USA

4 ABS, f. Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády (ZS/GŠ), č. j. 0018/1960/B-3 BF ZSGŠ; 0026/60-B/3 BF ZSGŠ (balíky, karton 78); tamtéž, č. j. 0014018 BF ZSGŠ (balíky, karton 231).

5 Jurman správně uvádí objektový svazek Zrádci, krycí jméno VLAST, který se zabíral možnostmi vytvoření komand, která by měla za úkol unést či zlikvidovat na místě osoby, které byly odsouzeny k smrti a nacházející se mimo území ČSR. Takovou „čest“ získali mimo jiné bratři Mašínové nebo právě Tišler, jehož případ dostal krycí jméno TRUHLA. Srov. ABS, f. Hlavní zpráva rozvědky SNB – svazky (I. S – svazky), reg. č. 12320 I. S (arch. č. 10907), svazek s krycím názvem VLAST–ZRÁDCI.

na straně 45: *Tady seděl v perfektním obleku v klidu a teple, koukal palubním okénkem na plovoucí obláčky pod sebou a houby věděl, kdy a jak dopadne na zem a jestli si na konec nepoláme něco horšího než parašutistické hnáty. Povzdechl si a na chvíli zavřel oči. Probrala jej krásná stevardka s horkou kávou a na dotaz po jeho přání přidala panáka koňaku. Ačkoliv může Jurman stěžít vědět, kolik káv a koňaku Tišler vypil či kdy usnul, neváhá tyto informace, snad kvůli čtivosti, uvést. V daném případě jde o marginálie, tento způsob práce se ale opakuje takřka v celé knize.*

Mnohem diskutabilnějšími se zdají být výroky, které Jurman vložil do úst mnohým osobám. Například na straně 153 má generál Racek reagovat na anonymní dopis na Tišlera mimo jiné slovy: *Místo abyste řešili, jak zlepšit zpravodajskou práci, budete se teď mazat ve sračkách, kdo kterou přefiknul, a vnitřáci budou mít škodolibou radost. Dovedete si představit, že to někdo dotáhne až do sekretariátu ÚV? Tam mají takové šťavnaté drbny moc rádi a my máme z vostudy kabát!* Jurman dává daný text do uvozovek, aniž by uvedl informační zdroj, který navíc může jen stěžít mít, protože nedisponuje svědectvími zainteresovaných osob. Ačkoliv se zdá být pravděpodobné, že Racek musel být v danou chvíli k Tišlerovi kritický, nemáme důkazy o jeho slovech, nemluvě o těch expresivních. Ve světle těchto skutečností se jeví téměř všechny přímé řeči v práci jako zavádějící.

Jako další příklad takové práce můžeme uvést i text na straně 245, kde Jurman vložil československému velvyslanci ve Washingtonu do úst slova kritiky Tišlerovy nevěry: *Copak nedokážete toho svého ptáka udržet aspoň v nějaké přiměřené míře? Jasně vidím, jakou mám sexbombu v předpokoji, zálibně na ni taky koukám a mohl bych závidět, že se vám ji podařilo dotlačit do postele.* Podobných příkladů „(ne)práce“ s prameny by se dalo v knize najít desítky.

V této souvislosti se bohužel nedá hovořit o vědecké úrovni předložené monografie. Kniha po odborné stránce velmi ztrácí, protože v ní nejsou citovány prameny, a navíc je evidentní, že místy došlo k fabulacím, jak je zmíněno výše. To je velká škoda, protože – jak sám autor na straně 11 píše – je *doma v badatelných Národního ústředního archivu, Archivu bezpečnostních služeb, Vojenského ústředního archivu a podle potřeby ještě více než dvou desítek různých archivů okresních, oblastních, soudních a jiných až po některé městské či obecní kroniky.* Daná tvrzení jsou jistě pravdivá, jak již bylo řečeno výše.

Obecně je celá práce prostoupena výborným vizuálním materiálem. V knize můžeme nalézt celkem na čtyřicet jedna fotografií a fotokopii dokumentů. Obzvláště zajímavé jsou fotografie z Tišlerova osobního a profesního života. Čtenář má tak mimo jiné k dispozici fotografie ze svatby Tišlerových, Tišlera s rodinou po útěku v roce 1959 či fotky z různých diplomatických recepcí, či dokonce utajené fotografie z výstav. Většina tohoto materiálu pochází ze soukromého archivu Jiřího Skotala. V knize však můžeme nalézt také celou řadu dokumentů, většinou z Archivu bezpečnostních složek. Jurman tak předkládá různá hlášení a protokoly výslechů. Obrazový materiál není na místě uvedení popsán. Jurman však čtenářům na konci knihy

předkládá popis fotografií i s uvedením zdroje! Problém však je, že zde není uvedeno číslo fotky či strany, na které se fotka nachází. Fotografie jsou tak seřazeny alespoň dle kapitol.

Celkově se o předkládané knize dá říci, že necílí na odbornou, ale na laickou veřejnost. Podle toho je výsledný text sice čtivý a dokáže čtenáře vtáhnout do děje, nicméně místy autor přebírá až bulvární tón. Dané skutečnosti uvádí autor v hrubých rysech správně, ale často si domýšlí zákulisní jednání. Z těchto důvodů není mnohdy poznat hranice mezi fabulací a pravdou. Daná práce se tak nachází někde na pomezí literatury faktu a románu. Představená kniha tak jistě potěší senzacechtivé čtenáře, kterým jde o pikantní a zajímavé čtení s reálnými základy. Nabízí se však otázka, jestli budou stejně spokojeni i bývalí rozvědčící či odborníci. Buď jak buď, kniha je svým způsobem stejně kontroverzní jako její hlavní hrdina.

Jiří Garncarz

OLŠÁKOVÁ, Doubravka; JANÁČ, Jiří *Kult jednoty. Stalinský plán přetvoření přírody v Československu 1948–1964*

► Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2018. 292 s.

Nejen mezi českými historiky se za poslední léta staly populárním tématem environmentální dějiny, a to i díky svému interdisciplinárnímu charakteru.¹ Zářným příkladem nám může být kniha *Kult jednoty. Stalinský plán přetvoření přírody v Československu 1948–1964* od autorské dvojice Doubravka Olšáková a Jiří Janáč, která vznikla v rámci Pracovní skupiny pro soudobé environmentální dějiny Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR. I když se ani jeden z autorů primárně nezaměřuje na environmentální dějiny, tato oblast pro ně nepředstavuje zcela neznámé prostředí. Mezi výzkumné zájmy Jiřího Janáče patří mimo dějiny vědy a techniky a urbáních postsocialistických dějin i tzv. dějiny vody, kterým se věnoval již ve své disertační práci na téma jednání o dunajsko-odersko-labském průplavu ve dvacátém století.² Historička Doubravka Olšáková má poměrně tematicky diferencované zaměření, kromě zkoumání české historiografie po roce 1945 napsala vícero studií věnujících se česko-francouzským dějinám. V roce 2014 jí vyšla monografie zabývající se popularizací věd v komunistickém Československu a k tomu využívaným mechanismům, na kterých demonstuje jejich indoktrinační potenciál.³

- 1 Viz např. práce: SPURNÝ, Matěj. *Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2016; dále DANIEL, Jan; FRAJER, Jindřich; KLAPKA, Pavel. *Environmentální historie České republiky: Environmental history of the Czech Republic*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- 2 Zmíněná práce byla později publikována, viz JANÁČ, Jiří. *European Coasts of Bohemia. Negotiating the Danube-Oder-Elbe Canal in a Troubled Twentieth Century*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012.
- 3 OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Věda jde k lidu! Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a popularizace věd v Československu ve 20. století*. Praha: Academia, 2014.

Stalinský plán přetvoření přírody představuje ambiciózní projekt, jehož hlavním cílem byl zrod „nového“ životního prostředí prostřednictvím transformací přírody a nepřímou také zrod nového člověka socialistického typu. Za tímto účelem vznikaly v Sovětském svazu a v menší míře i v Československu megalomanské plány výstavby velkých staveb komunismu symbolizujících totální převzetí vlády člověka nad přírodou. Zachycení hlavních rysů tohoto procesu, jeho realizace, institucionálního zakotvení a nakládání s přírodními zdroji si Doubravka Olšáková a Jiří Janáč vytyčují jako cíl své práce. Zkoumání stalinského plánu autoři začínají v roce 1948, kdy byl plán oficiálně spuštěn v Sovětském svazu a v Československu úspěšně proběhl komunistický puč, přičemž za závěrečný milník si zvolili rok 1964, tedy rok před oficiálním ukončením stalinského plánu ve východním bloku,⁴ kdy došlo k emancipaci vědecké komunity a jejímu následnému vymaření se z ideologického rámce.

Autoři práci strukturovali do pěti tematických kapitol, které pojali netradičně, a to nikoli z chronologického hlediska. Do centra pozornosti jednotlivých kapitol situovali konkrétní oblasti (realizace) stalinského plánu. První kapitola popisuje implementaci stalinského plánu, jeho zárodky ve východním bloku a jeho institucionalizaci, přičemž autoři k plánu přistupují spíše jako k příkladu modernizačních snah o prosazení technokratického způsobu řízení společnosti nežli jako k příkladu radikálně antropocentrického přístupu. Demonstrací významné role, kterou hrály technické projekty v politické ekonomii, je i samotné označení „velké stavby komunismu“, symbolizující nadřazenost socialistického společenského uspořádání. Tyto stavby, v Československu kvůli malé rozloze reprezentované především vodohospodářskými projekty, vyžadovaly nesmírné množství energie a trpělivosti, a jelikož zisk nezajišťovaly v brzké budoucnosti, neměly být pro kapitalistické společnosti dostatečně výhodné.

Ostrému vymezení vůči kapitalistickému přístupu opírajícímu se o neomalthusiánskou teorii se detailněji věnuje druhá kapitola. „Západní strach“ z vyčerpání přírodních zdrojů vnímaný jako potvrzení slabosti Západu a domácí popírání mezi růstu považují Olšáková a Janáč za nevyhnutnou součást udržení režimu, pro který by jakékoli omezení spotřeby představovalo politickou sebevraždu. Autoři taktéž poukazují na paradigmatickou změnu v přístupu k životnímu prostředí na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, kdy došlo ke zhroucení představy o možnosti přetvoření přírody a nevyčerpatelnosti přírodních zdrojů. Ta vedla ke zformování nového pocitu environmentální odpovědnosti a k institucionalizaci ochrany přírody po vzoru Sovětského svazu.

4 Oficiální ukončení stalinského plánu proběhlo v souvislosti se sesazením jeho ideologického tvůrce Trofima Lysenka z funkce ředitele Ústavu genetiky Akademie věd SSSR. In: OLŠÁKOVÁ, Doubravka; JANÁČ Jiří. *Kult jednoty. Stalinský plán přetvoření přírody v Československu 1948–1964*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2018, s. 16.

Ve třetí kapitole postavili autoři do centra pozornosti člověka, který představoval tvůrce, ale i samotný objekt plánované změny. Na příkladu oslavných momentů spojených s dokončením staveb, často umocněných reportážemi nebo budovatelskými romány jako např. *Vody Oravy* od Ladislava Mňáčka, vykreslují mobilizační funkci monumentálních projektů, povolávajících společnost k budování lepších zítřků, v jejímž důsledku mělo skrze poctivou práci dojít k proměně mentality společnosti. Jako faktor ohrožující tento pokrok mohl působit nedostatek vody, které je věnována následující kapitola. Případné problémy s jejím nedostatkem a její efektivnější využívání měl řešit státní vodohospodářský plán, autory detailně rozebíraný v této kapitole. Ten měl sloužit primárně pro potřeby zemědělství, ale taktéž pro potřeby energetiky a průmyslu, přičemž voda měla představovat základní kámen budování socialismu. Čtenář je také obeznámen s významnými odborníky v této oblasti, např. s hlavou nadresortního odboru na ochranu krajiny Ministerstva zemědělství a Ministerstva lesního a vodního hospodářství Karlem Růžičkou, vyčínajícím svými názory z dobového diskurzu o vodním hospodářství.

Poslední tematická kapitola se zabývá finálním cílem ambiciózních vodohospodářských projektů jako výstavba přehrad anebo zavlažování půdy, a to změnou makroklimatu za účelem vytvoření optimálních životních podmínek. Ta nebyla s ohledem na menší rozlohu Československa reálná, a proto se odborníci pokoušeli spíše o proměnu mikroklimatu. K tomu využívali např. řeky Vltavu nebo Váh, ale nástrojem se mělo stát i zavádění nových plodin, jako je rýže či bavlník, a jiné projekty, které autoři přibližují čtenáři.

Autoři ve své práci využívali různorodé prameny z Archivu Akademie věd, Archivu Národního technického muzea, digitálního repozitáře Poslanecké sněmovny Parlamentu a Národního archivu České republiky, které konfrontovali s rozsáhlým výběrem denního, ale i odborného tisku. Obzvláště pozitivně hodnotím srovnání výsledků stalinského plánu s dobovým míněním, reprezentovaným ilustracemi a zprávami v denním tisku. Text je v některých částech doplněn o krátké medailonky, které se blíže věnují méně známým termínům nebo osobnostem, což však může pro některé čtenáře narušovat přehlednost textu.

Za velký přínos považují interdisciplinární přístup, na jehož základě autoři nezkoumají danou problematiku jen z pohledu politického vyjednávání, ekonomických a environmentálních aspektů, ale poskytují čtenáři informace i k vývoji diskurzu o životním prostředí, veřejnému mínění, dějinám institucí, průmyslu aj., i když text může místy působit nevyváženě. Podle mého názoru je cenná obzvláště demonstrace paradigmatických změn v myšlení o životním prostředí na příkladu institucionálního vývoje v Československu. Autoři tak vykreslují postupnou proměnu vztahu společnosti k přírodě od počátku padesátých let, kdy byl důraz kladen především na aktivní transformaci životního prostředí, přes šedesátá léta, kdy se pozornost přesunula spíše k vytváření a ochraně přírody, až po sedmdesátá léta, ve kterých se již utváří krajinná ekologie. V knize tak popisují posun od technokratického a antropo-

centrického pokusu o ovládnutí přírody k vyváženější snaze o řízení životního prostředí. Tak postupně docházelo k ústupu od holistického přístupu „kultu jednoty“, tedy jednoty společnosti a přírodního prostředí.

Prostřednictvím detailně nastíněného vývoje autoři otvírají otázku kontinuity a diskontinuity v environmentálním myšlení v Československu, přičemž se přiklání k interpretaci kontinuity v myšlení o přírodě. I přestože byl tento vývoj v důsledku značných názorových posunů pojímán více jako diskontinuita, otevření této diskuse může být inspirací pro další historiky zajímající se o problematiku nejen environmentálních dějin.

Beáta Hrenyová

ŘEPA, Tomáš

Banderovci. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti

► Praha: Academia, 2019. 368 s.

Ještě před samotnou recenzí považuji za vhodné ocenit Tomáše Řepu už jen za samotné odhodlání zkoumat téma natolik mnohovrstevnaté a kontroverzní, navíc dále komplikované současnou rusko-ukrajinskou krizí. V komunitě zabývající se problematikou ukrajinského nacionalismu, potažmo konfliktů dvacátého a jednadvacátého století ve východní Evropě, i mezi veřejností se vždy najde skupina, jež danou práci nepřijme a zaujme negativní postoj k autorovi, nevylučujíc dehonestace a invektivy.

Monografie Tomáše Řepy *Banderovci* je tištěnou mírně modifikovanou verzí jeho disertační práce z roku 2018. Z výčtu použitých pramenů a literatury plyne, že autor prostudoval a zpracoval úctyhodné množství publikací, periodik a zejména archivního materiálu, z velké části tvořeného fondy Archivu bezpečnostních složek, ale i jiných archivů včetně zahraničních. Práce sestává z celkem osmi kapitol doplněných úvodem a závěrem.

Struktura práce působí poměrně konzistentně, přesto je však nutné položit otázku, z jakého důvodu autor vyseparoval sekci *Prameny a literatura* o rozsahu pěti stran z úvodu práce, a navíc ještě poslední, osmou kapitolu věnoval *historiografii a současnému stavu bádání o banderovcích*, namísto aby oboje buď zakomponoval přímo do úvodu, nebo umístil za něj. Odpověď se pravděpodobně skrývá v rozsahu samotného úvodu (23 stran), který je koncipován ne jako čisté uvedení do problematiky, ale jako shrnutí celého tématu, dokonce včetně předložené práce. Možným autorovým motivem bylo čtenáře nejprve seznámit se samotnou historií a teprve poté se současnými polsko-ukrajinsko-ruskými politickými a historiografickými spory a stavem bádání. Nepochybují o dobrých úmyslech autora, zvolenou koncepci

však považuji za nešťastnou a domnívám se, že zavedená praxe by strukturu monografie prospěla více.

V první kapitole, *Nacionalismus a jeho ukrajinská specifika*, Řepa seznamuje čtenáře s nacionalismem jako ideologií a s problematikou jeho studia. Srozumitelně vysvětluje modernistickou teorii natiogeneze, samotné kořeny ukrajinského národního obrození však zmiňuje jen letmo. Více prostoru v kapitole věnuje kontemporálním nacionalistickým uskupením a jejich perspektivám než vzniku, ideálům a vývoji ukrajinského nacionalismu. Čtenář se tak sice dozví, že existovaly (a existují) difference mezi západo- a východoukrajinským nacionalismem, ale co bylo jejich obsahem, v čem spočívaly jejich rozdíly a proč vůbec vznikly, se může pouze domýšlet. Autorovu snahu o přesah do současnosti lze přijmout se sympatiemi, nicméně se domnívám, že více pozornosti mělo být věnováno národotvorným procesům přelomu devatenáctého a dvacátého století, období před první světovou válkou a příčinám polsko-ukrajinského a rusko-ukrajinského antagonismu.

Druhá kapitola, *Ukrajínští nacionalisté v boji proti všem!*, seznamuje čtenáře se situací Ukrajinců v meziválečné periodě, událostmi druhé světové války, tzv. volyňskou reží, závěrem druhé světové války, činností ukrajinských nacionalistů a migračními procesy ve střední a východní Evropě. O situaci Ukrajinců v Sovětském svazu (SSSR) však pojednává de facto v jediném odstavci. Ukrajinské menšiny v Československu (ČSR) a Rumunsku vynechává zcela, čímž dochází k nepřijatelné redukci problematiky na osu Ukrajinci – Poláci/Rusové (popř. bolševici). Zcela absentuje fakt, že primárním nepřítelem Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN), vyjma krátkého období kontaktů ve dvacátých letech částečně souběžných s tzv. korenizací,¹ byl Sovětský svaz, a nikoli Polsko, jak disproportionálnost textu sugeruje.

Tlak na redukci rozsahu se projevil i v řadě příliš radikálních simplifikací, nepřesností a vyložených mystifikací. Strana 52 obsahuje velmi diskutabilní tvrzení, že Ukrajinci se dočkali vlastní státnosti až roku 1991. Patrně zde dochází k záměně termínů „stát“ a „státnost“, neboť ukrajinská státnost sahá až k dobám Kyjevské Rusi a táhne se přes knížecí útvary a hetmanáty až ke krátkodobé, leč významné existenci dvou ukrajinských států v letech 1917–1921, o nichž se autor zmiňuje pouze okrajově, a samozřejmě sice loutkové, přesto existující Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Na straně 54 tvrdí, že během tzv. pacifikace v roce 1930 bylo vypáleno osm set ukrajinských a běloruských obcí, avšak dle dohledaných materiálů nebyla zničena ani jedna vesnice, maximálně jednotlivé budovy.² O situaci Ukrajinců v meziválečném období je zmínka i v úvodu práce, kde represe polského státu vůči ukrajinské menšině autor označil za *obdobné, i když s jen trochu menší*

1 Informace o kontaktech ukrajinských nacionalistů se SSSR a korenizační politice též chybí.

2 Násilné, nezákonné a brutální akce pacifikaci doprovázely. V důsledku činnosti polské policie a armády několik desítek Ukrajinců zemřelo. Represe však byly krátkodobé, od září do listopadu, a nesrovnatelné s právě začínajícími násilnými procesy v SSSR. Navíc reagovaly na reálnou teroristickou činnost podnikanou nacionalistickou mládeží.

intenzitou (ve srovnání s SSSR). Polský stát sice sympatiemi k ukrajinské menšině neoplýval, nicméně mezi jeho největší zločiny na vlastních minoritách patřily více personální než celospolečenské represe (ve formě policejních kontrol, trestů vězení v rozsahu měsíců či let, nucené emigrace apod.). Inhibování národního života minorit a již zmíněná pacifikace vedly maximálně k desítkám obětí na životech. Tvrzení, že se jednalo *o obdobné, i když s jen trochu menší intenzitou* sovětské monstrprocesy spojené s kolektivizací, hladomorem s miliony (nejen) ukrajinských obětí a s dalšími zločiny sovětského režimu, musím charakterizovat jako nešťastné a nevhodné.

Strana 57 strana obsahuje tvrzení, že Stepan Bandera byl jmenován do funkce „zplnomocněnce“ pro území Polska druhým providnykem OUN Andrijem Melnykem údajně proto, aby stabilizoval vlastní (Melnykovu) pozici v organizaci. Autor zde neuvádí žádné datum, pouze že mělo jít o událost následující po smrti prvního providnyka Jevhena Konovalce, podlehnuvšího roku 1938 atentátu. Dle dostupných zdrojů však Bandera funkci krajového providnyka vykonával již od roku 1933, a to do svého zatčení po atentátu na ministra Pierackého roku 1934. Dále se Bandera a Melnyk měli setkat roku 1940. Výsledkem jejich schůzky byl dlouhodobě hrozící rozkol v OUN na dvě frakce, tzv. banderovce a melnykovce.

Autorovu charakteristiku vztahů meziválečného Polska k tamní ukrajinské menšině slovy, že připomínaly spíše občanskou válku, považuji za velmi radikální tvrzení absolutně nekomparovatelné např. se španělskou občanskou válkou let 1936–1939.

Na straně 60 (a téměř v identické podobě již na straně 18) autor přináší informace o tzv. pochodových oddílech (pochidni hrupy, grupy marszowe) OUN. Řepa tvrdí, že existovaly dva tyto oddíly, Nachtigall a Roland, že pochodové oddíly vznikly ještě před napadením Polska a že jejich vznik inicioval Bandera (sic!). Později byly přiřčeny k Wehrmachtu a účastnily se bojů u Lvova. Autor zde však smíchal prapory Nachtigall a Roland, sloužící pod německým velením, s čistě ukrajinskými pochodovými oddíly OUN, a to jak banderovců, tak melnykovců. O skutečných, převážně civilních pochodových oddílech autor de facto vůbec neinformuje. Navíc zřejmě přehlédl hned několik rozporů, neboť Bandera těžko mohl organizovat jakékoli jednotky v době před napadením Polska, neboť z vězení uprchl až koncem září 1939. Dále poté uvádí, že základem některých těchto jednotek měli být emigranti z SSSR, kteří však těžko mohli projevovat entuziasmus v boji proti Polsku. Rozdíl spočíval v organizačním tělese (v případě Nachtigallu a Rolandu Abwehr, v případě pochodových oddílů frakce OUN)³ i v cílech. Nachtigall a Roland nacionalisté chtěli s německou pomocí využít jako základ k vybudování ukrajinské protibolševické armády.⁴ Němci je plánovali využít ke zpravodajským, propagandistickým

3 Pochodové oddíly OUN(b) a OUN(m) si projevovaly značné vzájemné nepřátelství a docházelo mezi nimi ke střetům.

4 Tento plán skončil v troskách po zahájení německých represí proti ukrajinským nacionalistům již záhy v létě 1941.

a logistickým úkolům. Avšak pochodové oddíly, obecně dělené na skupiny „sever“, „střed“, „jih“, měly na dobytých územích organizovat ukrajinské (nacionalistické) vládní struktury, bezpečnost a administrativu a podřídit se lvovské vládě. V pochodových oddílech participovali i budoucí ministři lvovské vlády (včetně předsedy Jaroslava Stecka), později perzekvovaní Němci. Se samotnými prapory vybudovanými Abwehrem ale neměly nic společného. Vycházím zde, mimo jiné, z práce Michala Šmigela, na kterou sám autor odkazuje.⁵

Podkapitola *Druhá světová válka a její průběh* stručně přibližuje motivy, plány a činnost ukrajinských nacionalistů, německou politiku na dobytých územích a reakci Němců na kroky OUN. Opět je však nutno uvést na pravou míru některá tvrzení. Autor sice správně zmiňuje partyzánskou činnost Tarase „Bulby“ Borovce, je však škoda, že neuvedl původní název jeho jednotek: Ukrajinská povstalecká armáda neboli tzv. první UPA, jejíž název ukrajinští nacionalisté z OUN(b) později přejali. Je tedy nutno upravit informaci ze strany 63, neboť Borovce rozhodně nelze označit za ukrajinského nacionalistu ve smyslu politické příbuznosti s OUN. Sám k politice OUN(b) později zaujal negativní postoj a byl jí pronásledován. Na straně 64 Řepa mylně označil Romana Šucevyče za prvního velitele UPA (k roku 1942), ačkoliv ten v době jejího vzniku ještě sloužil v 201. Schutzmannschaft Battalionu. Velitelem UPA se stal až v srpnu 1943. Do té doby, kryjící se s obdobím tzv. volyňské řeže, byl velitelem UPA a pravděpodobně i hlavním organizátorem tamních etnických čistek Dmytro Kljačivskij.

Samotné tzv. volyňské řeži věnoval autor čtyři strany, na nichž vysvětluje rozdíl mezi etnickou čistkou a genocidou, elementární motivace aktérů, především dříve neznámé a dodnes zcela nevyjasněné aktivity promoskevských sil, a nástin událostí. Pasáž zaměřenou na tuto problematiku považuji za velmi zdařilou a srozumitelnou i laikům. Čtenář se ale nedozví, že mimo Volyň a Halič probíhaly polsko-ukrajinské konflikty i na dalších teritoriích, zejména v Chelmsku, Zámojsku a Podlesí. Právě jejich časová souslednost v kombinaci s definitivní identifikací prvních obětí a vrahů a (ne)nalezení explicitního rozkazu k zahájení (protipolských) akcí tvoří jádro polsko-ukrajinského historiografického sporu, zdali se jednalo o genocidní čistku iniciovanou ukrajinskými nacionalisty proti Polákům, či polsko-ukrajinskou válku, některými označovanou jako druhou v pořadí.

Za vyložení zmatečný považuji odstavec, v němž autor do etnické čistky zaměřené proti Polákům zahrnuje i Židy (kterých na Volyni v důsledku holokaustu tou dobou přežíval jen zlomek z původního počtu), komsomolce, komunisty, důstojníky a vojáky Rudé armády. Poslední tři skupiny nebyly etnické, ale politické a jejich vřazení mezi cíle etnické čistky tak postrádá smysl. Ze skupiny potencionálních nepřátel paradoxně nezminil nezanedbatelné množství Ukrajinců stavicích se negativně

5 Srov. ŘEPA, Tomáš. *Banderovci...* Praha: Academia, 2019, s. 18 a 60–61; ŠMIGEL, Michal. *Banderovci na Slovensku (1945–1947)*. Banská Bystrica, 2008, s. 56–60.

k politice OUN(b) a UPA. Tón textu navozuje dojem, že ve sporných oblastech se obě strany více či méně stávaly stejnou měrou viníky i oběťmi. Takovýto simplifikující pohled se bude před polskými historiky velmi obtížné obhájit. Krátký text principiálně nemůže stačit a nestačí na postižení determinujících aspektů problematiky.

V podkapitole *Situace v závěru druhé světové války* autor věnuje prostor spolupráci některých Ukrajinců s německým režimem a zároveň vyvrací tezi o abnormální kolaboraci ukrajinského národa s okupanty. Akcentuje, že téma je dodnes zneužíváno v antiukrajinské propagandě. Následně však na straně 73 vytváří konstrukt „ideologických nepřátel“ ukrajinských nacionalistů: *Nacismus a potažmo fašismus jakožto ideologie vyznávané rozhodujícími mocenskými hráči v prostoru východní Evropy [sic!], kteří neumožnili vznik nezávislé Ukrajiny, byly vnímány ukrajinskými nacionalisty jen jako další nepřítel a bojové střety s nacistickou okupační správou to jen potvrdily*. Tuto argumentaci je nutno označit za chybnou. Odhlédněme nyní od absence obecně přijímané definice fašismu. Spory a konflikty mezi skupinami označovanými jako fašistické či fašizující byly těmto hnutím přímo vrozené vzhledem k jejich provázanosti s nacionalismem. Příkladem mohou být konfrontace a nepřátelství maďarských fašistů s fašisty slovenskými či rumunskými, ale také kooperace maďarských jednotek právě s UPA či italských fašistů s ukrajinskými nacionalisty a pomoc Německa a Itálie ideologicky spřízněným španělským fašistům, ve všech případech proti společnému nepříteli. Sami ukrajinští nacionalisté navíc sami přiznávali svou inspiraci především italským fašismem a otevřeně se k fašistickým ideám hlásili. Německý nacismus pokládali zejména kvůli jeho rasovým teoriím (antislovanským, tedy i antiukrajinským) za nevhodný do ukrajinského prostoru. Oleksandr Zajcev ve své monografii *Ukrajinskýj integralnyj nacionalizm* přirovnává OUN k chorvatským ustašovcům, kteří po vzniku chorvatského loutkového státu fašistický režim nastolili. Dále Zajcev cituje z díla Jevhena Onackého, předního člena OUN aktivního v Itálii, jenž argumentoval, že fašismus je organizačním instrumentem státu. Ukrajinští nacionalisté se teprve snažili stát vybojovat, de facto se tedy nacházeli ve stadiu protofašismu. Zajcev dále pokračuje: *Ukrajinskýj integrální nacionalismus by se mohl transformovat ve formu fašismu v případě vzniku nezávislého státu.*⁶ Co se týče samotného nacismu, na straně 72 autor píše, že *prvotní pro všechny stoupence tohoto hnutí [OUN] však byl radikální nacionalismus*. Nebyl radikální nacionalismus integrální součástí německé nacistické ideologie? Proč však ve výčtu nepřátelských ideologií chybí komunismus? Ukrajinská nacionalistická ideologie a vzápětí i OUN vznikaly v době fašizace Evropy, a bylo tedy zcela přirozené, že fašistické prvky ukrajinští nacionalisté recipovali a ve značné míře též aplikovali.

V následující podkapitole Řepa odkrývá problematiku (převážně násilných) etnických změn ve střední a východní Evropě po roce 1944. Osvětluje motivy ak-

6 ZAJCEV, Oleksandr. *Ukrajinskýj integralnyj nacionalizm (1920–1930)*. Kyjev, 2013, s. 321. Překlad autora recenze.

térů a důsledky těchto transformací pro dotčené státy i ČSR. Část textu věnuje polsko-ukrajinské rezistenci vůči komunistickému aparátu v Polsku. Dále autor přechází k tématu migrace Ukrajinců a Rusínů v ČSR. Na začátku kapitoly rozebírá meziválečnou situaci na Podkarpatské Rusi, k čemuž dodávám, že v poněkud ideali- zované formě. Analyzuje československo-sovětské smlouvy a jejich důsledky na dob- rovolnou migraci Čechoslovanů a Rusínů/Ukrajinců mezi ČSR a SSSR.

Ve třetí kapitole se Řepa zabývá výskytem a činností tzv. banderovců v ČSR v le- tech 1945–1947. Autor vyvrací teze starších autorů (zejména Jana Fialy a Bohuslava Chňoupka)⁷ o násilném chování UPA vůči slovenským civilistům a uvádí na pravou míru důvody příchodu ukrajinských jednotek. Očišťuje problematiku od vrstev ko- munistické propagandy, zejména v případech trestné činnosti na východním Sloven- sku, která byla automaticky připisována Ukrajincům, přestože v mnoha případech nebylo a dodnes není jasné, kdo jednotlivé zločiny skutečně spáchal. Při tvorbě kapi- toly využil i prameny provenience UPA a memoárové publikace. Analyzuje vliv vý- skytu partyzánů na výsledek parlamentních voleb roku 1946, vztah stran Národní fronty k příchozím a vliv povstaleckých aktivit na komunistický převrat na Sloven- sku (tzv. aféra slovenského luďáckého spiknutí z podzimu 1947).

Ve čtvrté kapitole Řepa čerpá ze svého dřívějšího výzkumu *Vyplácení odměn v boji s banderovci jako prostředek komunistické propagandy*. Domnívám se, že její začlenění do předchozí kapitoly by zjednodušilo a zřehlednilo strukturu práce vzhledem k jejímu spíše sekundárnímu impaktu. Popisuje příklady zadržení přísluš- níků UPA a opětovně vliv komunistů. Dokumentuje diference v přístupu obyvatel Slovenska a českých zemí a konstatuje větší angažovanost veřejnosti v západní části státu.

Pátá kapitola je věnována tématu likvidace řeckokatolické církve v ČSR, potažmo v celém východním bloku. Analyzuje proces narůstání represí, infiltrace a diskre- ditace hnutí státními mechanismy, přičemž využívá i dobový tisk. Kapitola uzavírá rehabilitačními procesy šedesátých let. Autor na straně 138 převzal chybnou charak- teristiku banderovců z pera Jána Mlynárika: *Banderovci byli označováni jako Ukra- jinci vyznávající čistě řeckokatolickou formu náboženství [sic], čímž se jako Lemkové v Haliči a Rusíni v Československu odlišovali od východních Ukrajinců, vyznávajících pravoslaví*. Tato nepřípustná simplifikace zcela pomíjí otázku stasisů pravoslavných Ukrajinců žijících v Polsku, mimo jiné právě na Volyni, a pravoslavných v ČSR, Ru- munsku a SSSR, kteří též působili v UPA. Ukrajince na východní a západní v žád- ném případě nelze dělit pouze na základě vyznání.⁸

7 Viz FIALA, Jan. *Zpráva o Akci B*. Praha, 1994; CHŇOUPEK, Bohuslav. *Banderovci*. Bratislava, 1989.

8 Otázka náboženského vyznání Ukrajinců navíc podléhala změnám v důsledku jak historického vývoje, tak zásahů té či oné vládní moci. Stav z let 1918 či 1939 tak nelze považovat za defini- tivní a plně vypovídající.

V šesté kapitole Řepa sestavil biogramy vybraných ukrajinských nacionalistů a jejich údajných pomahačů a přiřadil k nim navazující politické procesy. Často se vrací k činnosti UPA na Slovensku, která však již byla rozebírána v předchozím textu. Opět tak vyvstává otázka, proč obsah pozdější kapitoly nejenže doplňuje, ale v mnoha případech podstatně rozvíjí a často teprve plně objasňuje dříve zkoumanou problematiku.

Řepa zpracoval celkem čtyři biogramy: Volodymyra Ščyhelského, Mychajla Dudy, Petra Potičného a Nikifora Horbanjuka. První tři z nich se účastnili tažení UPA přes ČSR do Německa roku 1947, ergo byli příslušníky UPA. Poslední participoval na činnosti armády atamana Petljury v letech 1917–1921. Z Ukrajiny emigroval do ČSR a po druhé světové válce do Německa.⁹ S OUN/UPA tedy přímo spjat nebyl.

Autor se, bohužel, nevyhnul některým klišé a drobnějším chybám. Např. straně 154 a jinde přejímá chybný zápis pseudonymu Ščyhelského tak, jak jej používaly čs. úřady. Namísto správného termínu „Burlaka“ (Бурлака) používá zkomolenou verzi „Burlak“ (Бурлак). Slovo „burlak“ má v ruštině, jak autor uvádí, význam „tahoun“ nebo „dřívč“. Problém spočívá v tom, že výraz „burlaka“ v ukrajinštině znamená „tulák“. Tato relativně marginální chyba zanechává poněkud špatný dojem, neboť autor na základě chybného zápisu dovozuje, že *[p]řezdívkou Burlak je jistým způsobem výmluvná, protože toto pojmenování nedostal od svých spolubojovníků náhodou*.¹⁰ Ostatně, proč by si ukrajinský nacionalista zvolil pseudonym z ruštiny, navíc když Rusko, resp. SSSR, bylo vnímáno jako nepřítel prvního řádu?

Sedmá kapitola, *Srovnání propagandy a prostředků informační války o ukrajinském nacionalismu v minulosti a nyní*, pravděpodobně vznikla ad hoc v souvislosti se současným rusko-ukrajinským konfliktem. Text je založen na analýze domácích i zahraničních periodik a webů. Snaží se uvést na pravou míru zakořeněné stereotypy spjaté s tzv. banderovci. Autor kvalitní věcnou argumentací vyvrací veskrze antiukrajinskou propagandu, vysvětluje její pozadí a motivy a uvádí případy demagogického zneužívání informačních a výrazových prostředků. Věnuje se sporu prezidenta Miloše Zemana s českými ukrajinisty ohledně některých prezidentových výroků. Kapitola považuji za nejzdařilejší a nejlépe uchopenou.

Poslední, historiografická kapitola již byla zmíněna výše. V její první části autor analyzuje české a slovenské odborné i laické práce, beletrii, periodický tisk a filmovou tvorbu. V další části věnuje prostor polskému a ukrajinskému stavu bádání. Primárně však nevychází z vlastního výzkumu, ale z analytických prací Grzegorze Motyky, Ihora Iljušina a Tarase Kuzia.

9 Životní osudy Nikifora Horbanjuka zpracoval Pavel Žáček ve studii *Akce „Goméz“*, otištěné v periodiku *Paměť a dějiny*, roč. 2011, č. 2. [Cit. 2019-07-23.] Dostupné online z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1102/57-72.pdf>

10 ŘEPA, Tomáš, ref. 5, s. 154.

V závěru Řepa rekapituluje základní teze práce a uvádí některé statistické údaje. Opětovně se věnuje politizaci tématu, likvidaci řeckokatolické církve a činnosti UPA. Uvádí informace o zájmu západních zpravodajských služeb o ukrajinské nacionalisty v období studené války, hrozbě tzv. hybridních konfliktů a propagandy. V posledním odstavci autor vyjadřuje přání, *aby každý, kdo si tuto práci přečte, chápal a vnímal důležitost skutečně mnohostranného a komplexního posuzování událostí, které se odehrály před více než 70 lety. Už jen proto, že jejich dozvuky a závažné a dramatické následky můžeme sledovat dodnes.*¹¹ Domnívám se, že autorovi se tento cíl podařilo splnit jen částečně. Monografie poměrně úspěšně nastiňuje mnohovrstevnatost a komplexnost zkoumané problematiky, zároveň ji však kvůli simplifikacím, redukcím a chybám nedokáže vyčerpat natolik, aby čtenář dokázal události objektivně posoudit.

Monografie celkově působí lehce nevyváženým dojmem jak do kvality, tak do rozsahu jednotlivých kapitol. Autor se rozhodl pojmut téma až příliš zeširoka, což se nutně projevilo ve výše zmíněných problémech. Příliš ambiciózní záběr práce považuji za její největší slabinu. Zde je však třeba dodat, že autor se musel vyrovnat s naprostým nedostatkem literatury dostupné v českém nebo slovenském jazyku, na níž by se mohl odkázat v oblasti mezinárodního dění a situace mimo ČSR. Oceňuji autorův srozumitelný jazykový styl a snahu zaujmout nejen akademické čtenáře. Kvalitu práce však srážejí zjištěné misinterpretace a faktografické chyby. Za závažné považuji zjištění, že podstatné části chyb a nedostatků si autor byl vědom, neboť je konstatovali oponenti v posudcích disertační práce. Přesto však nebyly opraveny.

Práce Tomáše Řepy může sloužit jako vzorek komplexity studia a interpretací problematiky ukrajinských nacionalistů, resp. ukrajinského národního obrození. Přečtení knihy zanechá v pozorném čtenáři mnoho otázek a pochybností, k jejichž zodpovězení musí sáhnout po další literatuře. Férově je však nutno dodat, že nevyjasněných otázek, neverifikovaných a často neverifikovatelných hypotéz zůstává v oblasti výzkumu ukrajinského nacionalistického hnutí mnoho.

Autor vytvořil svéráznou syntézu, povrchově se dotýkající většiny aspektů problematiky, do hloubky však pronikne málokdy. Kniha bezesporu nabízí laickému čtenáři nový zdroj informací k současnému dění ve východní Evropě, potažmo ke konfrontaci Ruska s EU a NATO.

Domnívám se však, že i přes nesporný přínos Řepovy monografie zůstává zkoumaná problematika v české a slovenské historiografii polem jen povrchně probádaným, a to zejména v zasazení domácího dění do kontextu evropských dějin, navíc v kritickém období let 1945–1945.

Vlastimil Ondrák

11 Tamtéž, s. 331.